

Benin'deki Başarısız Darbe Girişiminin Arka Planı ve AES-ECOWAS Krizi

Perspektifinden Bölgesel Yansımaları

1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını ilan eden Benin Cumhuriyeti, kendi devlet düzenini, yönetim biçimini ve toplumsal yapısını inşa etmeye koyulmuştur. Ne yazık ki bağımsızlığın ilk döneminde, 1963 ve 1972 yılları arasında, liderlik eksikliği nedeniyle askerler arasında adeta bir darbe yarışı ortaya çıkmış ve ülke Batı Afrika'nın "hasta adamı" olarak nitelendirilmiştir. 1972 yılında General KEREKOU tarafından gerçekleştirilen darbe ile birlikte Benin, 1990 yılına kadar askeri yönetim altında kalmıştır. Benin, Şubat 1990'da Ulusun Hayati Güçleri Milli Konferansı'nı (*Conférence Nationale des Forces Vives de la Nation de février 1990*) düzenlemiş ve bu Milli Konferans sonunda yeni ve sivil bir anayasa kabul etmiştir. Bu anayasayla Benin, Soğuk Savaş döneminde benimsediği sosyalist rejimden liberal demokrasi sistemine geçmiştir.

1990 yılından itibaren Benin'de iktidar değişimi barışçıl yollarla, yani silahlarla değil, seçimlerle olmuştur. Benin Cumhuriyeti, 1990'dan bu yana bölgenin "hasta adamı" olmaktan çıkıp yükselen bir demokrasi gücü ve komşu ülkeler için örnek teşkil eden bir konuma gelmiştir. Ancak 2020 yılında Mali ile yeniden başlayan darbe dalgası, Batı Afrika bölgesinin Covid pandemisinden çıkarken darbe pandemisine girmesine neden olmuştur. Bu sebeple Benin devleti son yıllarda darbe girişimlerine daha duyarlı hale gelmiş ve birkaçını meydana gelmeden engellemeyi başarmıştır. Fakat 2026 yılında Ocak ve Nisan aylarında yapılacak yerel seçimler ve başkanlık seçimleri nedeniyle ülkede seçim hazırlıkları ve siyasi kampanya atmosferi hâkim olmuş ve olası darbe gündemi geri planda kalmıştır. Bu nedenle 7 Aralık'ta yaşanan darbe girişimi tüm aktörler açısından sürpriz olmuştur.

7 Aralık Darbe Teşebbüsünün "Arka Planı"

Benin'de 7 Aralık'ta yaşanan darbe girişimi iki temel açıdan okunabilir. Biri, ülkedeki siyasi atmosferle ilişkili iken diğeri, bölgedeki stratejik dönüşümle ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda Benin'in siyasi ortamına bakacak olursak Milli Konferans sonrası benimsenen çoğulcu demokratik modelin son yıllarda giderek zayıfladığı ve çoğunlukçu bir demokrasi anlayışına doğru ilerlediği ifade edilebilir. Bu durum, Cumhurbaşkanı Patrice Talon'un 2016 yılında iktidara gelmesiyle birlikte ülkenin iç siyasetinde birçok ve büyük ölçüde zorlayıcı ve çoğu zaman konsensüse dayanmayan siyasi reformlardan kaynaklanmaktadır. Söz konusu siyasi reformlardan en zorlayıcı ve çok eleştirilenlerden biri, 1990 Anayasası ile birlikte siyasi partiler yasası ve seçim kanununda yapılan revizyonlar olmuştur.

Siyasi partiler yasasındaki reformlar, yerel ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren partileri ulusal ölekte birleşmeye ve kurumsallaşmaya zorlayarak siyasal alandaki çeşitliliği daraltmıştır. Seçim kanunundaki değişiklikler ise özellikle başkanlık seçimlerine aday olmayı zorlaştırmaktadır. Bu anlamda bir adayın mutlaka en az bir siyasi parti tarafından desteklenmesi gereği, bağımsız adaylığı fiilen imkânsız hâle getirirken diğeri ise Ulusal veya Yerel Meclis üyelerinden en az 28 imza toplama şartı ile muhalefet partilerinin sürece katılımını sınırlayan dışlayıcı bir manevra olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak anayasa revizyonu, Cumhurbaşkanının iki dönem sınırının korunmasına rağmen, Ulusal Meclis'in yanında bir Senato oluşturulmasını ve Cumhurbaşkanı, milletvekilleri ile yerel yöneticilerin görev sürelerinin 5 yıldan 7 yıla çıkarılmasını içermesi nedeniyle yoğun ve sert eleştirilere yol açmıştır. Bu değişikliklerin geniş bir siyasal mutabakata dayanmaması, ülkenin siyasi sınıfında ciddi bir konsensüs eksikliği bulunduğunu göstermektedir.

Ancak burada altı çizilmesi gereken husus, bu gelişmelere rağmen gerek önümüzdeki Ocak ayında yapılacak parlamento seçimi ve yerel seçimler, gerekse Nisan ayında yapılacak başkanlık seçimleri için siyasi partilerin adaylarını belirlemiş olmasıdır. Sadece ana muhalefet partisinin başkanlık adayı yeterli sayıda imza toplayamaması nedeniyle seçime giremeyecektir. Bu durum, söz konusu muhalefet partisinin ülkede demokratik yönetişimde bir bozulma yaşandığını ileri sürmesine neden olmaktadır. Ancak halk nezdinde bu gelişmeler sadece siyasi partiler arasındaki bir kavga olarak görülmekte; ülkedeki güçlü demokratik hafızanın ve ulusal uzlaşî mirasının bu gidişatı tersine çevirebilecek potansiyele sahip olduğu vurgulanmaktadır. Zira darbe girişiminin başarısızlığa uğratılmasının ardından ülkenin siyasi partileri; başta ana muhalefet partisi ve iktidar partileri olmak üzere, STK'lar ve öğrenci toplulukları, darbeyi kınayan, darbecileri suçlayan ve ülkenin cumhuriyet düzeni ile demokratik rejimini savunan açıklamalarını gerek basın toplantıları, gerek sosyal medya paylaşımları, gerekse protestolar aracılığıyla kamuoyuna duyurmuştur. Dolayısıyla Benin halkının büyük çoğunluğunun darbeyi mümkün olan en kötü çözüm olarak değerlendirdiği söylenebilir.

Öte yandan, Sahel bölgesinde 2020 yılından itibaren Mali, Burkina Faso ve Nijer'de meydana gelen askerî müdahaleler, bir domino etkisiyle Batı Afrika bölgesinde Gine ve Gine-Bissau'dan "bulaşma" dinamiği içinde Benin'e kadar ulaşmıştır. Bu askerî müdahalelerle Sahel ülkelerinde iktidara gelen yönetimlerin Batı'ya, özellikle de Fransa'ya yönelik karşıt söylemlerinin toplumda bir karşılık bulması, bir yandan bu yönetimlerin toplumsal meşruiyetini sağlarken, diğer yandan bölgede kritik bir stratejik dönüşüme neden olmuştur. Söz konusu askerî

yönetimlerin bölgede, özellikle gençler nezdinde popülaritesinin yükselmesi, bölgedeki demokratik rejimleri ciddi meydan okumalarla karşı karşıya getirmektedir.

Benin özelinde ele alındığında, bölgedeki yükselen demokratik bir güç olarak komşuları Nijer ve Burkina Faso'da meydana gelen askerî müdahalelere karşı ECOWAS üyesi sıfatıyla, teşkilatın kurucu yasası gereğince askerî yönetimlere yönelik alınan siyasi ve ekonomik yaptırımları uygulamıştır. Bu durum, söz konusu ülkelerle ciddi bir siyasi ve diplomatik krize yol açmıştır. Özellikle Nijer'deki askerî yönetim, Benin ile sınırları kapalı tutmaya devam etmekte ve iki ülke arasındaki gerilimi diplomatik krizden ekonomik ve ticari krize kadar ilerletmektedir. Bunun yanında Burkina Faso ve Nijer, Benin ile yaşanan krizi, Benin'de Fransız askerî üslerinin bulunduğu ve bu üslerin kendilerine yönelik bir tehdit oluşturduğu iddiasıyla güvenlik boyutuna taşımaktadır. Oysa Benin'de tarih boyunca hiçbir yabancı askerî üs bulunmamıştır. Bu gelişmelerden dolayı Benin'de yaşanan darbe girişiminin, ülkedeki siyasal atmosferin yanında, bölgesel bir faktöre de sahip olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla darbe teşebbüsünde bölgesel yansımalar da söz konusu olabilir.

Darbe Girişiminde Bölgesel Yansımalar

7 Aralık'taki darbe girişimiyle Benin halkının yaşadığı şok ve ülkenin cumhuriyet düzeninin karşı karşıya geldiği ciddi meydan okuma sonrasında ülkenin kendi iç dinamiklerinden ziyade Batı Afrika bölgesindeki AES-ECOWAS krizinin derinleşeceği; ECOWAS'ın bir yandan meşruiyetini ortaya çıkarırken diğer yandan zaafını da gösterebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Benin devleti, darbe girişimcilerini etkisiz hâle getirmek ve durumu kontrol altına almak amacıyla başta Nijerya olmak üzere ECOWAS ülkelerinden destek talep etmiştir. Bu kapsamda Nijerya'nın darbecilerin sığındığı kışlaya askerî bir müdahalede bulunması, sürecin kırılma noktasını oluşturmuştur. Aynı zamanda ECOWAS içindeki dört ülkenin (Nijerya, Fildişi Sahili, Gana ve Sierra Leone) hızlı ve koordineli desteği, teşkilatın son yıllardaki zayıflama algısına karşın yeniden etkinlik gösterebildiğini ortaya koymuştur. Bunun yanında ECOWAS'ın bu hızlı müdahalesi, hem kendi meşruiyet krizine karşı bir refleksi hem de bölgedeki darbeler zincirine karşı kolektif güvenlik anlayışının korunmasına yönelik bir iradeyi ifade etmektedir. Diğer yandan ECOWAS'ın diğer üyeleri olan Togo ve Senegal'in bu konudaki pasif pozisyonu, bölgesel teşkilatın kritik bir zaafını ortaya çıkarmıştır. Başka bir ifadeyle ECOWAS üyelerinin bazıları konuya ilişkin aktif bir rol üstlenirken diğerlerinin pasif bir tutum sergilemesi, örgütün fikir birliği ve operasyonel kapasitesini sorgulatmaya yol açabilir. Bununla birlikte, AES-ECOWAS krizinde Togo ve Senegal'in arabuluculuk rolü üstlenmeleri nedeniyle diğer

ECOWAS ülkelerinde meydana gelen sorunlara karşı pasif kalmaları, krizin çözülmesinden ziyade ECOWAS'ın daha da zayıflamasına sebebiyet verebilir. Zira örgütün zayıf görülmesi sadece gücünü değil, aynı zamanda meşruiyetini de sorgulatır hale getirmektedir.

Öte yandan Benin'deki başarısız darbe girişiminin ardından yürütülen operasyonlarla bağlantılı olarak Burkina Faso'da acil inişe zorlanan Nijerya Hava Kuvvetlerine ait bir savaş uçağın uçuş izni olmadan bölgeyi geçmesi nedeniyle AES ülkeleri, Nijerya'yı uluslararası hukuk ve havacılık kurallarını ihlal etmekle suçlamıştır. Bu gelişme Nijerya'nın darbe girişimi sonrası Benin'e askerî birlikler göndermesinin hemen ardından gerçekleşmesi nedeniyle AES ülkeleri ile arasındaki gerilimi yeniden artırmıştır. Bunun yanında başarısız darbe girişiminin ardından sosyal medyada - özellikle Facebook'ta Burkina Faso kaynaklı hesaplar aracılığıyla - paylaşılan yanlış bilgiler, büyük ölçüde eski görüntülerin bağlamından koparılıp yeniden kullanılması ve kurumların kimliğinin gasp edilmesi yöntemlerine dayanmıştır. Üstelik AES ülkelerinin söylemlerini yayan bazı sosyal medya sayfaları Cumhurbaşkanı Patrice Talon ve İçişleri Bakanı Alassane Seidou'nun resmî açıklamalarının yapay zekâ tarafından üretildiğini iddia ederek dezenformasyonu derinleştirmiştir. Ek olarak darbe girişimcilerinin liderinin Burkina Faso'ya sığınması ve Vagadugu'nun bunu resmen duyurması, Kotonu ile arasında ciddi bir diplomatik krize neden olabilir.

Sonuç olarak bu gelişmeler doğrultusunda AES-ECOWAS krizi, Benin'deki başarısız darbe girişimi bağlamında bir yandan Burkina Faso ile Nijerya arasında bir uçak krizi çıkarırken diğer yandan Benin ile Burkina Faso arasında olası bir dezenformasyon ve diplomasi krizine dönüşebilir. Dolayısıyla bu darbe girişiminin, AES-ECOWAS ülkeleri arasındaki krizleri daha da derinleştirmesi beklenebilir.

Younoussa K. BOUBE Benin'deki Les Cours Sonu Üniversitesi'nden Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden 2022 yılında mezun oldu. 2023 yılında Türkiye Bursları'nı kazanarak İnönü Üniversitesi'ne geldi. Bir yıllık Türkçe eğitiminin ardından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde yüksek lisans yapmaya başladı. 2025 yaz döneminde Afrika Vakfı'nda staj yaptı.